

України. – 2002. – № 2. – С. 79–82. **12.** Лоскутов Т. О. Щодо визначення функцій слідчого органів внутрішніх справ України / Т. О. Лоскутов // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.). – К. : Атіка, 2009. – С. 639–640. **13.** Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу : навч. посіб. / Л. М. Лобойко. – Д. : Юридична академія МВС України. – 2004. – 154 с. **14.** Жук О. Д. О понятии и содержании функции уголовного преследования в уголовном процессе России / О. Д. Жук // Законодательство. – 2004. – № 2. – С. 77–87. **15.** Крюков В. Ф. Уголовное преследование и прокуратура / В. Ф. Крюков // Российская юстиция : юрид. журн. – 2007. – № 3. – С. 31–34. **16.** Левендаренко О. О. Етапи реалізації слідчим функції обвинувачення під час досудового слідства / О. О. Левендаренко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2007. – Вип. 1. – С. 165–176. **17.** Нагорський Ф. М. Дія принципу презумпції невинності стосовно суб'єктів кримінального переслідування осіб, які викриваються у вчиненні злочину / Ф. М. Нагорський, О. А. Осауленко // Зовнішня торгівля : право та економіка : зб. наук. пр. – Вип. 2 (6). – Ч. 2. – К. : УАЗТ, 2002. – С. 101–103. **18.** Чельцов М. А. Уголовный процесс / М. А. Чельцов. – М. : Юрид. изд-во Минюста СССР, 1948. – 624 с. **19.** Щегель Н. І. Кримінальне переслідування: зміст та форма : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність» / Н. І. Щегель. – К., 2007. – 18 с. **20.** Наумов А. Уголовное преследование на стадии возбуждения дела / А. Наумов // Законность. – 2005. – № 3. – С. 50–51. **21.** Губська О. Поняття закриття кримінальної справи та закінчення кримінального переслідування / О. Губська // Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 4. – С. 109–112. **22.** Тумашов С. Состязательность в досудебном производстве: декларация о намерениях или реальность? / С. Тумашов // Закон и право. – 2003. – № 9. – С. 39–41. **23.** Пикалов И. А. О состязательности уголовного процесса / И. А. Пикалов // Закон и право. – 2004. – № 5. – С. 56–58. **24.** Гуляев А. П. Процессуальные функции следователя : учеб. пособ. / А. П. Гуляев. – М., 1981. – 61 с.

Надійшла до редколегії 11.09.2009

УДК 343.155(477)

Є. В. Большаков

ЧИ МАЄ БУТИ У СЛІДЧОГО МОЖЛИВІСТЬ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ СУДДІ, ПОСТАНОВЛЕНИХ У ПОРЯДКУ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ?

Розглянуто проблему надання слідчому права оскарження рішень судді, постановлених у порядку судового контролю на досудовому слідстві.

Рассмотрена проблема предоставления следователю права обжалования решений судьи, постановленных в порядке судебного контроля на досудебном следствии.

The problem of giving an investigator the right to appeal against judge's decisions which were made under judicial control order at the pre-trial stage is researched in the article.

Після прийняття змін і доповнень до діючого Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) 21 червня 2001 р. невід'ємною частиною кримінального судочинства став судовий контроль, спрямований на перевірку законності та обґрунтованості слідчих та процесуальних рішень, які можуть обмежувати права і свободи громадян. Розширення сфери судового контролю тісно пов'язане з питаннями організації роботи слідчих, своєчасне та законне провадження ними слідчих дій, реалізації своєї процесуальної самостійності як суб'єкта кримінального процесу. Тому метою даної статті є розгляд проблеми можливості оскарження слідчим рішень судді, постановлених у порядку судового контролю на досудовому слідстві.

У юридичній літературі тема судового контролю розглядалася у працях І. В. Гловюк, Ю. М. Грошового, В. С. Зеленецького, О. В. Кондратьєва, О. Ю. Костюченко, А. М. Лобойка, В. Т. Малярєнка, М. А. Погорєцького, Ю. В. Скрипної, В. І. Чорнобука та ін. Всі вони відзначають ефективність введення судового контролю за досудовим слідством. Проблема оскарження судових рішень присвятили свої роботи О. Ю. Костюченко, О. В. Острогляд, В. І. Сліпченко, В. Теремецький, Д. В. Філін та ін.

Стаття 347 КПК України передбачає можливість апеляційного оскарження постанов, ухвалених місцевим судом. Зазначена стаття не надає повного переліку рішень суду, що не завершують провадження у справі, на які може бути подана скарга учасниками процесу. Аналіз норм КПК дозволяє дійти висновку, що в апеляційному порядку можуть бути оскаржені такі постанови місцевих судів щодо діяльності слідчого:

- про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (ст. 52-5 КПК);
- про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 99-1 КПК);
- про законність чи незаконність затримання особи (ст. 106 КПК);
- про взяття особи під варту або відмову в цьому (ст. 165-2 КПК);
- про продовження строку тримання під вартою чи про відмову в цьому (ст. 165-3 КПК);
- про відмову в проведенні обшуку (ст. 177 КПК);
- про відмову в проведенні виїмки (ст. 178 КПК);
- про відмову в проведенні огляду (ст. 190 КПК);
- про направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну чи судово-психіатричну експертизу або про відмову в такому направленні (ст. 205 КПК);
- про закриття справи (ст. 236-5 КПК);
- про порушення кримінальної справи (ст. 236-7 КПК).

Також, проаналізувавши норми КПК, можна зауважити, що не підлягають оскарженню в апеляційному порядку постанови місцевих судів:

- про усунення захисника від участі у справі (ст. 61-1 КПК);
- про проведення обшуку (ст. 177 КПК);
- про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК);
- про огляд житла або іншого володіння особи (ст. 190 КПК);
- про призначення справи до судового розгляду (ст. 245 КПК);
- про зупинення справи і направлення її за підсудністю (ст. 249 КПК);
- про повернення справи прокуророві (ст. 249-1 КПК);
- про залишення апеляції без руху (ст. 252 КПК);
- про затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку до суду під вартою (ч. 4 ст. 165-2 КПК);
- про продовження затримання до десяти діб (ч. 8 ст. 165-2 КПК);
- про проведення виїмки (ст. 178 КПК);
- про залишення суддею скарги потерпілого про порушення кримінальної справи в порядку приватного обвинувачення без розгляду та повернення її особі, яка подала скаргу, якщо вона не відповідає вимогам, встановленим до обвинувального висновку (п. 1 ч. 2 ст. 251 КПК).

Стаття 348 КПК України визначає коло осіб, які мають право подати апеляцію. Серед них: засуджений, виправданий, цивільний відповідач, цивільний позивач, обвинувачений, потерпілий та їх законні представники, прокурор та особа, щодо якої винесено окрему ухвалу (постанову) суду.

Доволі широкі повноваження оскарження судових рішень на досудовому слідстві має прокурор. Так, прокурор відповідно до ст. 177 КПК може оскаржити постанову місцевого суду про відмову в проведенні обшуку протягом трьох діб з дня її винесення. Стаття 178 КПК надає право прокурору оскаржити у 3-денний строк відмову у проведенні виїмки. Тільки прокурором відповідно до ст. 190 КПК може бути подана апеляція на відмову суду у проведенні огляду також протягом трьох діб з дня її постанови.

КПК України не передбачає оскарження судових рішень слідчим, який відповідно до ст. 114 є процесуальною самостійною фігурою і несе повну відповідальність за законність, обґрунтованість та своєчасність своїх дій. Тобто слідчий не може відстояти свою правоту та оскаржити відмову суду в задоволенні свого подання, у якому формулює власне рішення. Слід відзначити, що перелік слідчих дій, на які має бути винесена постанова суду доволі широкий. Так, слідчий, за згодою прокурора, вносить подання до суду про обрання такого запобіжного заходу, як взяття під варту (ст. 165-2 КПК); про продовження строку тримання під вартою (ст. 165-3 КПК); про проведення обшуку житла та іншого володін-

ня особи (ст. 177 КПК); про проведення примусової виїмки з житла та іншого володіння особи (ст. 178 КПК); про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187 КПК); про огляд житла та володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК).

Отже, слідчому може бути відмовлено у проведенні вищезазначених слідчих дій, якщо суд не знайде достатніх підстав для втручання в приватну сферу життєдіяльності громадян. Не можна недооцінювати ефективності введеного інституту судового контролю – адже він спрямований на забезпечення реалізації конституційних прав і свобод громадян. Але також не можна не брати до уваги, що охорона прав і свобод громадян, а також демократичного устрою держави як єдиного цілого є спільним завданням і правоохоронних органів, і органів прокуратури, і судової влади. У широкому розумінні всі вони – елементи системи правосуддя в державі, їх відмінність лише в тому, що свою діяльність вони виконують у різній спосіб. Правоохоронні органи запобігають правопорушенням, виявляють уже скоєні, збирають та фіксують докази вини правопорушника, аргументують необхідність притягнення його до відповідальності. Головне в їх діяльності – захист прав потерпілого і визначення можливої вини правопорушника згідно із положеннями матеріального права і в порядку, закріпленому процесуальним законом [1].

Конституція України проголошує рівність усіх громадян та можливість кожного захищати свої права. Тому не повинно бути так, що діяльність суду у порядку судового контролю спрямована лише на забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого, а слідчий не може обстоювати свого рішення щодо захисту прав потерпілих від злочину та обмеженні свободи правопорушника з метою припинення його можливої подальшої злочинної діяльності. Тому вважаємо, що у слідчого, який несе за свої рішення повну відповідальність і є процесуально самостійною особою, повинно бути право оскарження судових рішень до апеляційного суду незалежно від позиції прокурора із цього питання.

Оскарження в апеляційному суді можливе, якщо місцевий суд відмовляє. Але доволі часто подання слідчого не може бути розглянуто місцевим судом через те, що із ним не погодився прокурор.

Слід відзначити, що існує наукова полеміка з питання про можливість розгляду суддею подання слідчого про обрання запобіжного заходу взяття обвинуваченого або підозрюваного під варту, якщо із цим поданням не погодився прокурор.

Пункт 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 4 «Про практику застосування судами України запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» роз'яснює, що «суди не повинні брати до провадження подання, внесені відповідно до ст. 165-2 КПК України, якщо, на

порушення ч. 2 цієї статті, вони не були погоджені з прокурором або той з ними не погодився, або з подання не зрозуміло, який саме прокурор (його посада і прізвище) дав згоду» [2].

І хоча п. 5.4 наказу Генерального прокурора України № 4 від 20 квітня 2004 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство» зобов'язує прокурорів при погодженні та підтриманні в судовому засіданні подання про взяття під варту підозрюваного чи обвинуваченого керуватися вичерпним переліком підстав, визначених КПК України, ретельно вивчати необхідність цього запобіжного заходу, у разі необхідності особисто допитувати підозрюваного чи обвинуваченого, а неповнолітніх – завжди, у слідчо-судовій практиці ще трапляються випадки, коли прокурори, зацікавлені в результатах справи, безпідставно відмовляють слідчому в погодженні подання про обрання обвинуваченому (підозрюваному) запобіжного заходу взяття під варту. У цих ситуаціях слідчий, який відстоює свою точку зору, вимушений звертатися зі скаргою до вищестоящого прокурора. Таке вирішення цього питання занадто ускладнює діяльність слідчого, який найчастіше діє в умовах обмеженості часу (особливо в тих випадках, коли взяття під варту обирається щодо затриманого на 72 години) і віддаленості районних прокуратур від обласних, куди можна оскаржити в порядку ст. 114 КПК України відмову районного прокурора про погодження подання.

О. В. Кондратьєв, А. М. Давиденко, П. М. Каркач, висловлюючи позицію прокуратури із цього приводу, зауважують, що ст. 29 Конституції України закріплює, що «ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду», і не передбачає можливості розгляду судом суперечок між слідчим і прокурором. «При вирішенні цього питання, – наголошують автори, – слід врахувати, що судовий порядок обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є засобом захисту прав і свобод людини, яка притягується до кримінальної відповідальності. У ситуації, коли прокурор не погоджується зі слідчим обирати стосовно обвинуваченого (підозрюваного) запобіжний захід тримання під вартою, загроза правам та інтересам такої особи не виникає. Навпаки, якщо відмова дати згоду на обрання такого запобіжного заходу є обґрунтованою, то дії прокурора можна розглядати як форму попередження порушення прав і свобод людини в процесі досудового слідства» [3].

Слід погодитися із думкою В. І. Чорнобука, який відзначає, що така позиція віддзеркалює відомчі інтереси прокуратури і не сприяє об'єктивності й змагальності та відстоюванню в кримінальному процесі не тільки інтересів підозрюваних і обвинувачуваних, але й потерпілих та інтересів досудового розслідування. Варто також виходити з положення, що слідчий – це процесуально самостійна і незалежна посадова особа, яка має право своєчасно

обґрунтувати свою точку зору щодо необхідності взяття особи під варту безпосередньо в суді з обов'язковим запрошенням та участю в судовому засіданні при розгляді подання не тільки слідчого, а й прокурора, який відмовив у погодженні подання слідчого. Така процедура буде сприяти більш відповідальному ставленню як слідчого, так і прокурора до прийняття такого рішення, надасть можливість судді без зайвої тяганини об'єктивно вирішити спірні питання, ураховуючи як думку слідчого, так і заперечення прокурора про прийняття законного та обґрунтованого рішення [4].

Підсумовуючи вищевикладене, на думку автора статті, у новому КПК України має бути передбачено право слідчого оскаржувати такі постанови місцевих судів:

- про відмову у порушенні кримінальної справи;
- про відмову про взяття особи під варту;
- про відмову в продовженні строку тримання під вартою;
- про відмову в проведенні виїмки;
- про відмову в проведенні обшуку;
- про відмову в проведенні огляду;
- про відмову направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну чи судово-психіатричну експертизу;
- про відмову в поміщенні неповнолітнього в приймальник-розподільник;
- про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування.

Тому відповідні статті КПК України мають бути доповнені положенням про те, що оскаржувати постанови місцевого суду може як прокурор, так і слідчий протягом трьох діб з моменту винесення постанови.

Передбачене у кримінально-процесуальному законі України право слідчого оскаржувати визначені постанови суду на досудовому слідстві позитивно вплине на укріплення статусу слідчого як процесуально незалежної особи кримінального процесу, а також сприятиме забезпеченню прав і свобод громадян, зокрема потерпілих від злочинної діяльності.

Список літератури: 1. Оліячук Ю. Співвідношення судового контролю і функцій органів дізнання, досудового слідства та прокуратури / Ю. Оліячук // Вісник Прокуратури. – 2003. – № 1 (19). – С. 91–96. 2. Про практику застосування судами України запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства : постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квіт. 2003 р. № 4 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – № 3 (37). – С. 6–10. 3. Кондратьев А. В. Прокурорский надзор и судебный контроль в стадии до судебного следствия за законностью применения норм уголовно-процессуального принуждения / А. В. Кондратьев, Л. М. Давиденко, П. М. Каркач. – Донецк : Изд-во Донец. нац. ун-та, 2003. – 99 с. 4. Чорнобук В. І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу : монографія / В. І. Чорнобук. – Х. : Право, 2008. – 184 с.

Надійшла до редколегії 25.06.2009